

Rafał Adamus¹

Wezwanie do zapłaty co do roszczeń spornych pomiędzy przedsiębiorcami a przestępstwo usiłowania oszustwa

Streszczenie

Celem niniejszego studium jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy skierowanie przez przedsiębiorcę względem innego przedsiębiorcy wezwania do zapłaty, co do roszczeń spornych, podlega kwalifikowaniu jako przestępstwo usiłowania oszustwa. Zwrócić należy uwagę, że przedsiębiorca, co do roszczenia spornego ma prawo do sądu. Prawo to jest gwarantowane konstytucyjnie. Z kolei wezwanie do zapłaty jest uprzednim, koniecznym warunkiem do złożenia pozwu zapłatę. Ponadto windykacja przymusowa wierzytelności (nawet spornej) jest usprawiedliwioną czynnością zachowawczą właściciela.

Słowa kluczowe

Usiłowanie oszustwa, wezwanie do zapłaty, fałsz, korzyść majątkowa, wywołanie błędu, wyzyskanie błędu, obrót gospodarczy.

1. Zadnienia wstępne

Przypadek fałszywego merytorycznie wezwania do zapłaty, skierowanego na podstawie fikcyjnych dokumentów dotyczących nieistniejącej transakcji, fikcyjnej faktury VAT (fikcyjnego rachunku), fikcyjnej wierzytelności nieujętej w księgach i nieuwzględnionej w rachunku podatkowym wzywającego do zapłaty (rzeczywistego czy fikcyjnego przedsiębiorcy) niewątpliwie może być kwalifikowany jako przestępcze usiłowanie oszustwa. Niemniej czy taką samą miarę można przypisać do wezwania do zapłaty co do należności spornych, jeżeli spór jest wiadomy obu stronom transakcji gospodarczej? Przedsiębiorca wysyłający swojemu kontrahen-

¹ Prof. dr hab. Rafał Adamus, Uniwersytet Opolski, Instytut Nauk Prawnych, Katedra Prawa Gospodarczego i Podatkowego, radca prawny.

towi (innemu przedsiębiorcy) wezwanie do zapłaty co do należności spornych korzysta bowiem z takich praw konstytucyjnych, jak prawo wolności gospodarczej (art. 20, 22 Konstytucji), ochrona prawa własności (art. 21 ust. 1 Konstytucji), prawo do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Wystosowanie wezwania do zapłaty jest dla przedsiębiorcy warunkiem *sine qua non* dla późniejszego wytoczenia powództwa o zapłatę co do wierzytelności spornej.

2. Hipoteza badawcza

W tym miejscu zostanie sformułowana następująca hipoteza badawcza: Skierowanie (a) przez przedsiębiorcę do kontrahenta będącego innym przedsiębiorcą (b) wezwania do zapłaty, które jest formalnym dokumentem, koniecznym z mocy prawa dla ewentualnego późniejszego złożenia pozwu w postępowaniu gospodarczym, (c) opartym o niefikcyjną dokumentację² co do wykonania transakcji i niefikcyjną fakturę³ jako dokument wystawiony dla celów podatkowych, (d) nawet jeżeli albo fakt należytego wykonania transakcji albo wysokość wierzytelności albo rozliczenie wierzytelności są sporne pomiędzy stronami, (e) co do wierzytelności przyjętej do ksiąg wzywającego do zapłaty i uwzględnionej w jego rachunku podatkowym – co do zasady – nie może być traktowane jako usiłowanie oszustwa.

3. Możliwe zagadnienia sporne związane z transakcją gospodarczą

W praktyce obrotu gospodarczego pomiędzy przedsiębiorcami wiele okoliczności może być spornych. Przedmiotem sporu może być np. to czy transakcja gospodarcza została wykonana należycie, czy powstała wierzytelność z tytułu transakcji gospodarczej, a jeżeli tak, to w jakiej jest ona wysokości, czy wierzytelność została skutecznie rozliczona (może powstać spór np. co do sposobu zarachowania wierzytelności⁴, skutecz-

² Chodzi tu o dokumentację, która w celu użycia za autentyczną nie została podrobiona lub przerobiona ani która jako autentyczna nie była używana (por. art. 270 § 1 k.k.).

³ Chodzi tu o fakturę, która w celu użycia za autentyczną nie została podrobiona lub przerobiona (por. art. 270a i 271a k.k.).

⁴ Np. zgodnie z art. 451 § 1 k.c. Dłużnik mający względem tego samego wierzyciela kilka długów tego samego rodzaju może przy spełnieniu świadczenia wskazać, który dług chce zaspokoić. Jednakże to, co przypada na poczet danego długu, wierzyciel może przede wszystkim zaliczyć na związane z tym długiem zaległe należności uboczne oraz na zalegające świadczenia główne.

ności potrącenia wierzytelności⁵, gdyż bezsporność wierzytelności nie jest przesłanką ich potrącenia – art. 498 k.c.⁶).

W granicach tak rozumianej „sporności” nie mieści się natomiast przedstawienie przez wzywającego do zapłaty fikcji rzeczywistości (fałszu) zwłaszcza co do zachowania, które się nigdy nie ziściło. W postępowaniu cywilnym obowiązuje zasada prawdy (art. 3 k.p.c.⁷). Powoływanie się w sporze cywilnym (gospodarczym) na fałszywe okoliczności stanu faktycznego jest nadużyciem w prowadzeniu sporu.

Sporem mogą być objęte okoliczności czysto faktyczne, jak również prawidłowa subsumpcja właściwych norm prawnych czy wykładnia przepisów prawa prywatnego rzutująca na prawa i obowiązki stron. Jest to wówczas klasyczna „sprawa cywilna” w rozumieniu art. 1 k.p.c., która, jeżeli ma miejsce pomiędzy przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalnością gospodarczą jest – rozpoznawaną w cywilno-procesowym postępowaniu odrębnym – „sprawą gospodarczą” w rozumieniu art. 458[2] § 1 pkt 1 k.p.c. O powszechności takich sporów przesądza choćby statystyka spraw sądowych cywilnych o zapłatę.

Jeżeli istnieje spór cywilny (spór gospodarczy) pomiędzy stronami transakcji gospodarczej o istnienie wierzytelności objętej wezwaniem o zapłatę prokurator przedstawiając zarzuty czy wnosząc akt oskarżenia musiałby w istocie rzeczy założyć określone rozstrzygnięcie sprawy cywilnej (gospodarczej). Ani prokurator, ani sąd karny nie sprawuje jednak wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych (gospodarczych).

4. Przystępstwo usiłowania oszustwa

Podstawową cechą przystępstwa oszustwa jest swoiste zniekształcenie rzeczywistości przez sprawcę czynu zabronionego, gdzie fałsz jest „czynnikiem sprawczym”⁸. Przepis art. 286 § 1 k.k.⁹ stanowi, że kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (*animus lucri faciendi*), doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym

⁵ Przedsiębiorca może np. kwestionować prawidłowość potrącenia, gdy kontrahent nabeździe wierzytelność wzajemną w wyniku cesji.

⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610, 1615, 1890, 1933.

⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1550, 1429, 1606, 1615, 1667, 1860.

⁸ T. O c z k o w s k i, Oszustwo jako przystępstwo majątkowe i gospodarcze, Kraków 2004, s. 9.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138, 1726, 1855, 2339, 2600, z 2023 r., poz. 289, 403, 818, 852, 1234, 1834, 1860, 1963.

mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, podlega przewidzianej w ustawie karze¹⁰. Zgodnie z art. 13 § 1 k.k. odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje. Możliwe jest, w granicach znamion z art. 286 § 1 k.k. przestępstwo tzw. oszustwa sądowego poprzez: nieprawdziwe twierdzenia niepoparte równocześnie fałszywymi dowodami, nieprawdziwe twierdzenia poparte fałszywymi dowodami, powołanie nieprawdziwych okoliczności i dowodów w sytuacji utrudniającej zajęcie stanowiska procesowego drugiej stronie¹¹. Niemniej kwestionowanie rozliczenia także przed są-

¹⁰ P. Poniąkowski, K. Wala, Przemysł oszustwa w tzw. klasycznej postaci w ujęciu prawnoporównawczym, *Studia Iuridica Lublinensia*, 2017, Vol. 26, nr 4, s. 75–107; M. Filipowska, W sprawie przestępstwa oszustwa gospodarczego z art. 298 k.k., *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, Tom XXII AUW, No 3027 Wrocław 2008, s. 27–41; R. Zawłocki, Oszustwa gospodarcze. Analiza przepisów art. 297 i 298 k.k., *Monitor Prawniczy* 2003, nr 6, s. 259; J. Skorupka, Wybrane zagadnienia konstrukcji typów szczególnych przestępstw oszustwa, *Monitor Prawniczy* 2004, nr 14, s. 637; K. Buczkowski, M. Jankowski, P. Bachma Regulacja przestępstwa oszustwa w wybranych systemach prawnych państw Unii Europejskiej, *Prawo karne i kryminologia Warszawa* 2018, *passim*; A. Pilch, Oszustwo sądowe – trójkatne oszustwo, *Przeгляд Sądowy* 2010, nr 1, s. 125; A. Jezusek, Orzeczenie sądowe w sprawie cywilnej jako rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 k.k., *Przeгляд Sądowy* 2012, nr 1, s. 55; A. Jezusek, Niektóre zagadnienia interpretacyjne wiążące się z koncepcją tzw. oszustwa sądowego, *Przeгляд Sądowy* 2017, nr 1, s. 74–75; M. Bielski, Oszustwo szkodowe i bezszkodowe jako dwie odmiany przestępstwa oszustwa, *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego* 2017, t. 43, s. 19–32; A. N. Preibisz, Przedmiot ochrony przestępstwa określonego w art. 286 § 1 kodeksu karnego, *Prokuratura i Prawo* 2004, nr 10, s. 29; Z. Kukuła, Dochodzenie roszczeń majątkowych w procesie cywilnym a oszustwo sądowe, *Monitor Prawniczy* 2006, nr 12; J. Gałka, Doprowadzenie innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia jako czyn wyczerpujący znamię przestępstwa oszustwa z art. 286 § 1 k.k., *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis* 2019, vol. 8 (2), 131–148; O. Górniok, Niekorzystne rozporządzenie i cudze mienie jako znamiona przestępstwa a oszustwa (na tle niektórych sposobów wyłudzeń nieruchomości), *Prokuratura i Prawo* 2002, nr 9, s. 8–9; Z. Kukuła, Oszustwo w obrocie gospodarczym w świetle uwag doktryny i orzecznictwa, *Studia Prawnoustrojowe* 2014, nr 23, s. 75–92; J. Kluzza, Problematyka kwalifikowania zachowania polegającego na udostępnieniu konta, które służyło do dokonania oszustwa. Glosa do wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 2 października 2018 r., sygn. IV Ka 555/18, *Prawo w działaniu. Sprawy karne* 2023, nr 53, s. 234–244; T. Kyś, Kryteria ustalania niekorzystnego charakteru rozporządzenia mieniem na gruncie przestępstwa z art. 286 § 1 k.k., *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2018, nr 22, s. 33–68; M. Klubińska, R. Badowiec, O tzw. oszustwie komorniczym kilka uwag, *Studia Prawnoustrojowe* 2021, nr 53, s. 287–302.

¹¹ K. Jankowski, Strona przedmiotowa przestępstwa oszustwa w polskim prawie karnym (art. 286 § 1 k.k.), *Veritas Iuris* 2019, nr 2, s. 45–57.

dem cywilnym (gospodarczym), z uwagi na odrębną ocenę stanu faktycznego lub z uwagi na odmienną subsumpcję bądź wykładnię prawa prywatnego, nie jest oszustwem sądowym.

5. Wezwanie do zapłaty jako dokument będący narzędziem windykacji i jako warunek *sine qua non* dla wytoczenia powództwa

Wezwanie do zapłaty jest co do zasady działaniem legalnym. W ujęciu prawa postępowania cywilnego wezwanie do zapłaty jest dokumentem prywatnym. Zgodnie z art. 245 k.p.c. dokument prywatny sporządzony w formie pisemnej albo elektronicznej stanowi dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Wezwanie do zapłaty odpowiada jednocześnie definicji dokumentu w rozumieniu art. 115 § 14 k.k. W pozasądowych relacjach cywilnoprawnych (tak jak w relacjach sądowych) w odniesieniu do standardów merytorycznych dokumentów obowiązuje tzw. zasada prawdy.

W wezwaniu do zapłaty zwyczajowo umieszcza się zazwyczaj następujące dane: określenie nadawcy wezwania do zapłaty i określenie jego adresata, wskazanie na wysokość żądanej kwoty, rodzaj żądanych odsetek i ewentualnie ich stopa procentowa, wskazanie terminu liczenia odsetek, wskazanie tytułu prawnego dla wezwania zapłaty (np. poddanie numerów i dat wystawienia faktur¹²), wskazanie rachunku bankowego na który ma nastąpić płatność, wskazanie na termin do którego oczekiwana płatność i konsekwencje bezskutecznego upływu terminu (np. skierowanie sprawy na drogę sądową). W wezwaniu do zapłaty pomiędzy przedsiębiorcami nie ma obowiązku umieszczania wzmianki o sporności wierzytelności. Nie można wymagać, aby wierzyciel sam deprecjonował wartość swojej wierzytelności – *nemo subrogat contra se*. Wezwanie do zapłaty nie jest czynnością prawną. W niektórych sytuacjach może ono kreować tzw. wymagalność. Zgodnie z art. 455 k.c., jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania (por. też art. 476 k.c. o powstaniu zwłoki, gdy termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony)¹³.

¹² Faktura zgodnie z art. 115 § 14a k.k. to dokument, o którym mowa w art. 2 pkt 31 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz. U. z 2021 r., poz. 685, z późn. zm.

¹³ Kodeks cywilny do wezwania odnosi się ponadto w art. 814 § 3 k.c., 830 § 2 k.c.

Wezwanie do zapłaty jest „naturalnym” (czyli powszechnym, typowym, niezastępowalnym, oczekiwanym) środkiem windykacji¹⁴, a zatem ogółu czynności służących ściągnięciu należności, bez znaczenia czy spornej, czy bezspornej. Wystawienie i wysłanie wezwania do zapłaty jest zatem sformalizowanym zachowaniem podejmowanym w ramach zwykłych, standardowych czynności obrotu prawnego. Windykacja nie musi prowadzić do skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego.

Wezwanie do zapłaty jest koniecznym elementem przedprocesowym w postępowaniu cywilnym. Zgodnie z art. 187 § 1 ust. 3 k.p.c. pozew powinien zawierać informację, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu, a w przypadku gdy takich prób nie podjęto, wyjaśnienie przyczyn ich niepodjęcia. Początkiem mediacji czy pozasądowego rozwiązywania sporu jest wezwanie do zapłaty. Wezwanie do zapłaty jest wobec tego wymaganym, a zarazem typowym, załącznikiem do pozwu o zapłatę. Zasada postępowania przywołana w art. 187 § 1 ust. 3 k.p.c. podlega jednak „zaostrzeniu” poprzez art. 458[12] k.p.c. obowiązujący w sprawach gospodarczych¹⁵. Zgodnie z tym przepisem niezależnie od wyniku sprawy sąd gospodarczy może obciążyć kosztami procesu w całości lub części stronę, która przed wytoczeniem powództwa zaniechała próby dobrowolnego rozwiązania sporu, uchyliła się od udziału w niej lub uczestniczyła w niej w złej wierze i przez to przyczyniła się do zbędnego wytoczenia powództwa lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy. Dotyczy to między innymi przypadku, gdyby wytoczono spór o zapłatę przed sądem bez uprzedniego należytego wezwania do zapłaty. Wreszcie zgodnie z art. 485 § 1 pkt 3 k.p.c. sąd wydaje nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym, jeżeli fakty uzasadniające dochodzone roszczenie są udowodnione dołączonym do pozwu „wezwaniami dłużnika do zapłaty” i pisemnym oświadczeniem dłużnika o uznaniu długu. Wezwanie do zapłaty jest zatem dokumentem przewidzianym nie tylko przez prawo cywilne materialne, ale i przez prawo procesowe. Okoliczność ta ma istotne konsekwencje. W istocie rzeczy wezwanie do zapłaty musi poprzedzać ewentualny proces cywilny o zapłatę, do którego przedsiębiorca ma prawo, nawet gdyby jego racje były sporne.

Należy pamiętać, że przedsiębiorca korzysta z konstytucyjnej zasady swobody działalności gospodarczej (art. 20, 22 Konstytucji). Windykacja

¹⁴ W przypadku dobrowolnego uregulowania zobowiązania przez dłużnika wezwanie do zapłaty jest zbędne.

¹⁵ Stosownie do art. 458(2) § 1 pkt 1 k.p.c. sprawami gospodarczymi są sprawy ze sunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej.

należności przez przedsiębiorcę jest przejawem realizacji swobody działalności gospodarczej. Przedsiębiorca, który podejmuje decyzję co do prowadzenia sporu cywilnego, nie powinien być zmuszany do dodatkowego kalkulowania ryzyka, że jego zachowanie zostanie potraktowane jako usiłowanie oszustwa.

Wezwanie do zapłaty w istocie rzeczy jest funkcją ochrony prawa własności. Wezwanie do zapłaty odnosi się do wierzytelności, a ta jako prawo majątkowe jest przedmiotem prawa własności wierzyciela. Osoba kierująca wezwaniem do zapłaty wobec tego, kogo uważa za dłużnika podejmuje tym samym czynności zachowawcze co do swojego majątku. Prawo własności i jego ochrona jest normą rangi konstytucyjnej (art. 21 ust. 1 Konstytucji), a także jest chronione przez normy prawa międzynarodowego, którego stroną jest Rzeczpospolita Polska. Prawo własności i jego ochrona jest kardynalną i fundamentalną zasadą prawa cywilnego. Okoliczność, że wierzytelność jest czy może być sporna nie stoi na przeszkodzie ani złożeniu wezwania do zapłaty, ani wytoczeniu powództwa, ani wytoczeniu powództwa wzajemnego, ani nawet potrąceniu tej wierzytelności (wynik procesu cywilnego przesądzi w sprawie prawidłowości potrącenia i jego skutków). Sporność wierzytelności nie stoi na przeszkodzie cesji wierzytelności, jeżeli nabywca wierzytelności taki stan rzeczy akceptuje¹⁶. W płaszczyźnie cywilnoprawnej błędne, omyłkowe skierowanie wezwania do zapłaty może rodzić cywilną odpowiedzialność odszkodowawczą wzywającego do zapłaty (koszt pomocy prawnej prawnika w odpowiedzi na wezwanie do zapłaty).

Jeżeli wezwanie do zapłaty jest warunkiem *sine qua non* dla wytoczenia powództwa, to gwarancja jego swobodnego wystawiania jest gwarancją prawa do sądu. Prawo do sądu jest normą konstytucyjną (art. 45 ust. 1 Konstytucji) i konwencyjną. Prawo przedsiębiorcy do sądu nie jest wykluczone w przypadku sporu co do istnienia czy wysokości wierzytelności. Jeżeli zatem przedsiębiorca ma prawo do sądu, nawet jeżeli jego wierzytelność jest sporna, a warunkiem wytoczenia powództwa jest wcześniejsze wystosowanie wezwania do zapłaty to przedsiębiorca nie może być narażony na odpowiedzialność karną w wyniku złożenia takiego wezwania do zapłaty.

¹⁶Przepis art. 516 zd. 1 k.c. stanowi, że zbywca wierzytelności ponosi względem nabywcy odpowiedzialność za to, że wierzytelność mu przysługuje, ale sporność wierzytelności nie jest negatywną przesłanką cesji (zob. art. 509 § 1 k.c.).

6. Wezwanie do zapłaty podejmowane w ramach zwyczajowych zasad windykacji a wprowadzenie w błąd albo wyzyskanie błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania

Wezwanie do zapłaty zwykle powstaje w oparciu o wcześniejsze dokumenty, będące elementem komunikacji pomiędzy stronami. Są to dokumenty odnoszące się do faktu wykonania transakcji jak i dokumenty odnoszące się do spraw podatkowych. Wezwanie do zapłaty, jako standardowy i powszechny dokument wpływa do drugiej strony, która jako przedsiębiorca-profesjonalista powinna posiadać mniej lub bardziej sformalizowany system kontroli wewnętrznej dla oceny takiego dokumentu. Płatności wychodzące z zasady podlegają u przedsiębiorców odpowiedniemu wewnętrznemu nadzorowi (np. choćby po to, aby nie zapłacić za coś dwa razy, aby zapłacić w terminie, aby nie zapłacić tego co jest wątpliwe, itd.).

Wezwanie do zapłaty jest jednostronnym oświadczeniem jego nadawcy. Adresat może dzielić albo nie dzielić jego zasadności. W tym drugim przypadku zakorzenionym zwyczajem w praktyce gospodarczej jest udzielenie odmownej odpowiedzi na otrzymane wezwanie. Tym samym moc sprawcza wezwania do zapłaty jest uzależniona wyłącznie od suwerennej decyzji jego adresata. Wezwanie do zapłaty nie ma jakiegokolwiek formy władczej (nie jest poleceniem służbowym).

W przypadku typowego przedsiębiorcy-profesjonalisty, adresata wezwania do zapłaty, należy w zasadzie *a limine* wykluczyć możliwość istnienia niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania u służb księgowych przedsiębiorcy.

Jeżeli wezwanie do zapłaty, którego wysłanie jest zgodne z zasadami windykacji, powołuje się na dokumenty towarzyszące powstaniu transakcji, a także dokumenty podatkowe, czyli jeżeli jest ono następstwem wcześniejszych zdarzeń znanych adresatowi tego wezwania do zapłaty, to trudno uznać, że wezwanie do zapłaty jest wprowadzeniem w błąd albo wyzyskaniem błędu. Jeżeli powstał spór pomiędzy przedsiębiorcami co do rozliczenia jeszcze przed wysłaniem wezwania do zapłaty, trudno przyjąć, że wezwanie do zapłaty „zaskoczy” czy „podejdzie” uczestniczącego w sporze przedsiębiorcę w taki sposób, że wyzyska jego błąd. W szczególności jeżeli kwota wezwania do zapłaty jest znaczna, trudno racjonalnie przypuszczać, że może dojść do jej błędnej zapłaty.

Zdarzeniem wyjściowym dla każdego prawidłowo wystawionego wezwania do zapłaty jest fakt dokonania transakcji. Fakt dokonania trans-

akcji podlega dokumentowaniu zgodnie z przepisami prawa rachunkowości, a także w niektórych przypadkach zgodnie z zasadami wynikającymi z zawartej umowy albo jej ogólnych warunków (np. przewidziany w kontrakcie protokół odbioru robót). W niektórych sytuacjach może już na tym etapie powstać spór pomiędzy stronami czy w ogóle doszło do należytego wykonania transakcji. Może zatem nie dojść do obustronnego podpisania dokumentów obrazujących fakt dokonania transakcji, które w konkretnym wypadku powinny być podpisane. Już na tym etapie może bowiem powstać spór między uczestnikami relacji gospodarczej. Nie oznacza to jednak braku możliwości jednostronnego podpisania dokumentów i dalszego procedowania zgodnie z obowiązującymi przepisami. Jeżeli powstał spór, to zostanie on rozstrzygnięty – w zależności do okoliczności, w postępowaniu cywilnym przed sądem państwowym, w postępowaniu przed sądem arbitrażowym, w postępowaniu przed mediatorem, w drodze pozasądowej ugody pomiędzy stronami w rozumieniu art. 917 k.c. lub w inny właściwy sposób.

Kolejnym formalnym potwierdzeniem transakcji gospodarczej jest faktura VAT, jeżeli przedsiębiorca jest podatnikiem podatku VAT. Oznacza to obowiązek wprowadzenia tej transakcji do rozliczenia podatkowego w obszarze podatku VAT i podatku dochodowego. Dana osoba ma prawo do wystawienia faktury VAT nawet wówczas, jeżeli jej wysokość jest przedmiotem sporu.

Nie można rozsądnie przyjąć, że wobec trwającego sporu stron co do wzajemnych rozliczeń w znacznych kwotach wysłanie wezwania do zapłaty po powstaniu tego sporu będzie wprowadzeniem w błąd albo wyzy-skaniem błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębra-nego działania.

7. Wezwanie do zapłaty jako dochodzenie prawa a korzyść majątkowa

Do znamion czynu zabronionego należy działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Przez „korzyść majątkową” należałoby rozumieć aktywa, które prawnie się nie należą sprawcy czynu zabronionego, jakiś nieuprawniony naddatek. W orzecznictwie sądowym za „korzyść majątkową” uważa się prawne przysporzenie majątku albo uniknięcie strat lub obciążeń majątku, a zatem zarówno zwiększenie aktywów, jak i zmniejszenie pasywów majątkowych¹⁷. Jeżeli w dacie wezwania do zapłaty nie doszło do prawomocnego przesądzenia sporu przez sąd

¹⁷ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 12 października 2010 r., sygn. III KK 76/10.

(*res iudicata*, *res transacta*), a pomiędzy stronami trwa spór, to w takich warunkach wierzyciel przedstawia w wezwaniu do zapłaty wierzytelność, która mu się jego zdaniem należy, a nie dąży do osiągnięcia niedopuszczalnej korzyści majątkowej.

8. Wezwanie do zapłaty a zamiar usiłowania oszustwa

Strona podmiotowa przestępstwa oszustwa charakteryzuje się umyślnością w postaci zamiaru bezpośredniego kierunkowego (*dolus directus coloratus*), gdyż sprawca działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej¹⁸. Sprawca musi obejmować swoim zamiarem sposób i skutek działania¹⁹. Jeżeli jednak przedsiębiorca żąda zapłaty spornej należności, to według jego oceny nie posługuje on się fałszem²⁰. Jak trafnie zauważono w jednym z orzeczeń „czynność sprawcza w przypadku przestępstwa oszustwa przybrać może jedną z trzech postaci: wprowadzenia w błąd, wyzyskania błędu, w którym tkwi jakaś osoba lub wyzyskania niezdolności tej osoby do należytego pojmowania przedsiębranego działania. Elementy sprawcze przestępstwa oszustwa muszą mieścić się w świadomości sprawcy i być objęte wolą sprawcy: sprawca musi chcieć uzyskać korzyść majątkową i aby ją uzyskać musi użyć określonego sposobu działania”²¹. Przekonanie przedsiębiorcy, że sporna wierzytelność mu przysługuje nie jest tożsama z fałszem. Tymczasem przedsiębiorca domaga się zapłaty, według jego – w pewien sposób usprawiedliwionego – przekonania, należnej mu sumy. Wezwanie do zapłaty nie tyle zmierza do uzyskania korzyści majątkowej co do realizacji roszczenia, które według subiektywnego mniemania, przysługuje przedsiębiorcy. Wezwanie do zapłaty, nawet co do wierzytelności spornych, nie powstaje w próżni. Jest ono efektem wcześniejszego rzeczywistego ujęcia wierzytelności w księgach rachunkowych i określonego sposobu rozliczenia księgowego albo jego braku. Zgodnie z art. 6 ust. 1 u. rach.²² w księgach rachunko-

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 marca 2022 r., sygn. IV KK 32/21.

¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 24 kwietnia 2023 r., sygn. II AKa 512/21.

²⁰ Istota przestępstwa polega na posłużeniu się fałszem jako czynnikiem sprawczym, który ma doprowadzić pokrzywdzonego do podjęcia niekorzystnej decyzji majątkowej. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 28 października 2021 r., sygn. II AKa 36/21.

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 22 marca 2022 r., sygn. II AKa 220/21.

²² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 120, 295, 1598.

wych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Wezwanie do zapłaty dokonywane jest w po przyjęciu wierzytelności do rachunku podatkowego, z zasady w podatku VAT i w odpowiednim podatku dochodowym. W przypadku niektórych przedsiębiorców także i w innych rozrachunkach, np. w zakresie składki zdrowotnej. Ponieważ wezwanie do zapłaty jest formalnym warunkiem wytoczenia powództwa, to może ono być wystawione i wysyłane nawet jeżeli przedsiębiorca (osoby fizyczne działające za przedsiębiorcę) wzywający do zapłaty ma świadomość, że przedmiotem sporu są a) okoliczności towarzyszące samej transakcji i dokumentom ją obrazującym, b) okoliczności towarzyszące ustaleniu wysokości żądania, c) okoliczności towarzyszące rozliczeniu.

9. Podsumowanie

Wezwanie do zapłaty w obrocie gospodarczym podjęte jako czynność zachowawcza prawa własności i oparta o rzetelne dokumenty księgowo-podatkowe nie jest usiłowaniem oszustwa. Jeżeli każde wezwanie do zapłaty dotyczące roszczeń spornych byłoby traktowane jako usiłowanie oszustwa, to wówczas byłoby niemożliwym korzystanie z konstytucyjnego prawa do sądu. Istota przestępstwa oszustwa polega na posłużeniu się fałszem jako czynnikiem sprawczym, który ma doprowadzić pokrzywdzonego do podjęcia niekorzystnej decyzji majątkowej. Tymczasem jeżeli przedsiębiorca uważał, że sporna wierzytelność mu przysługuje, wówczas nie posługiwał się fałszem.

Zaniechanie wezwania do zapłaty czy odstąpienie od sporu pozasądowego czy sądowego, za prowadzeniem którego przemawia jednak zasada *business judgement rule*, w przypadku przedsiębiorcy będącego jednostką organizacyjną mogłoby być potraktowane jako działanie na szkodę tej jednostki organizacyjnej.

Bibliografia

1. Bielski M., Oszustwo szkodowe i bezszkodowe jako dwie odmiany przestępstwa oszustwa, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2017, t. 43.
2. Buczkowski K., Jankowski M., Bachma, Regulacja przestępstwa oszustwa w wybranych systemach prawnych państw Unii Europejskiej, Prawo karne i kryminologia, Warszawa 2018.

3. Filipowska M., W sprawie przestępstwa oszustwa gospodarczego z art. 298 k.k., Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, Tom XXII AUW, No 3027, Wrocław 2008.
4. Gałka J., Doprowadzenie innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia jako czyn wyczerpujący znamię przestępstwa oszustwa z art. 286 § 1 k.k., Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis 2019, vol. 8 (2).
5. Górniok O., Niekorzystne rozporządzenie i cudze mienie jako znamiona przestępstwa a oszustwa (na tle niektórych sposobów wyłudzeń nieruchomości), Prokuratura i Prawo 2002, nr 9, s. 8–9.
6. Jankowski K., Strona przedmiotowa przestępstwa oszustwa w polskim prawie karnym (art. 286 § 1 k.k.), Veritas Iuris 2019, nr 2.
7. Jezusek A., Niektóre zagadnienia interpretacyjne wiążące się z koncepcją tzw. oszustwa sądowego, Przegląd Sądowy 2017, nr 1.
8. Jezusek A., Orzeczenie sądowe w sprawie cywilnej jako rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 k.k., Przegląd Sądowy 2012, nr 1.
9. Klubińska M., R. Badowiec, O tzw. oszustwie komorniczym kilka uwag, Studia Prawnoustrojowe 2021, nr 53.
10. Kluza J., Problematyka kwalifikowania zachowania polegającego na udostępnieniu konta, które służyło do dokonania oszustwa. Glosa do wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 2 października 2018 r., sygn. IV Ka 555/18, Prawo w działaniu. Sprawy karne 2023, nr 53.
11. Kukuła Z., Dochodzenie roszczeń majątkowych w procesie cywilnym a oszustwo sądowe, Monitor Prawniczy 2006, nr 12.
12. Kukuła Z., Oszustwo w obrocie gospodarczym w świetle uwag doktryny i orzecznictwa, Studia Prawnoustrojowe 2014, nr 23.
13. Kyś T., Kryteria ustalania niekorzystnego charakteru rozporządzenia mieniem na gruncie przestępstwa z art. 286 § 1 k.k., Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2018, nr 22.
14. Oczkowski T., Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze, Kraków 2004.
15. Pilch A., Oszustwo sądowe – trójkatne oszustwo, Przegląd Sądowy 2010, nr 1.
16. Poniatowski P., Wala K., Przestępstwo oszustwa w tzw. klasycznej postaci w ujęciu prawnoporównawczym, Studia Iuridica Lublinensia 2017, Vol. 26.
17. Preibisz A.N., Przedmiot ochrony przestępstwa określonego w art. 286 § 1 kodeksu karnego, Prokuratura i Prawo 2004, nr 10.
18. Skorupka J., Wybrane zagadnienia konstrukcji typów szczególnych przestępstw oszustwa, Monitor Prawniczy 2004, nr 14.

19. Zawłocki R., Oszustwa gospodarcze. Analiza przepisów art. 297 i 298 k.k., Monitor Prawniczy 2003, nr 6.

Request for payment regarding disputes between entrepreneurs and the crime of attempted fraud

Abstract

The purpose of this study is to answer the following question. Does an entrepreneur sending a payment request to another entrepreneur regarding disputed claims qualify as an offense of attempted fraud? It should be noted that the entrepreneur has the right to go to court regarding a disputed claim. This right is constitutionally guaranteed. In turn, a demand for payment is a prior, necessary condition for filing a claim for payment. Moreover, forced collection of receivables (even disputed ones) is a justified conservative action of the owner.

Key words

Attempted fraud, demand for payment, fraud, infringement, occurrence of effect, obtaining compensation, economic relation.